

Kaveritaidot haltuun!

Materiaalipaketti 3-5-vuotiaiden lasten sosiaalisten taitojen tukemiseen varhaiskasvatuksessa

LAB-ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK), Sosiaalipedagoginen varhaiskasvatus

Syksy 2021

Jutta Asikainen

Hanna Lindlöf

Tiivistelmä

Tekijä(t) Asikainen, Jutta Lindlöf, Hanna	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK Sivumäärä 26	Valmistumisaika 2021
Työn nimi Kaveritaidot haltuun! Materiaalipaketti 3-5-vuotiaiden lasten sosiaalisten taitojen tukemiseen varhaiskasvatuksessa		
Tutkinto ja koulutusala Sosionomi, (AMK)		
Toimeksiantajan nimi, titteli ja organisaatio (jos opinnäytetyöllä on toimeksiantaja) LAB-ammattikorkeakoulu		
<p>Opinnäytetyön tavoitteena oli koota tuleville varhaiskasvatuksen sosionomiopiskelijoille materiaalipaketti, joka sisältää erilaisia materiaaleja lasten sosiaalisten taitojen tukemiseksi varhaiskasvatuksessa. Oppinäytetyön tuotoksena syntyi materiaalipaketti Kaveritaidot haltuun!, jossa esitellään neljä erilaista materiaalia, joiden avulla voidaan tukea lasten sosiaalisia taitoja. Materiaalipakettia voi hyödyntää opiskelijoiden lisäksi myös varhaiskasvatuksen ammattilaiset, vanhemmat sekä muut aiheesta kiinnostuneet, jotka toimivat lasten kanssa. Materiaalipaketti on suunnattu 3-5-vuotiaille lapsille.</p> <p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää LAB-ammattikorkeakoulun tulevien varhaiskasvatuksen sosionomiopiskelijoiden valmiuksia, tietämystä ja osaamista lasten sosiaalisista taidoista sekä niiden tukemisesta varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyön idea perustui lasten sosiaalisten taitojen eli kaveritaitojen kehittämiseen varhaiskasvatuksessa erilaisten toiminnallisten menetelmien keinoin.</p> <p>Materiaalipakettia varten kartoitettiin jo olemassa olevia materiaaleja hyödyntäen muun muassa ammattilaisia varhaiskasvatuksen kentältä. Materiaalien valintojen perustana toimi teoreettinen viitekehys lasten itsetuntemuksesta, tunnetaidoista, empatiataidoista sekä vuorovaikutus- ja vertaissuhdetaidoista. Tuotoksen arviointi toteutettiin palautteen keruuna varhaiskasvatuksen ammattilaisilta sekä itsearviointina.</p>		
Asiasanat Kaveritaidot, vuorovaikutus, tiimityö		

Abstract

Author(s) Asikainen, Jutta Lindlöf, Hanna	Type of Publication Thesis, UAS Number of Pages 26	Published 2021
Title of Publication Seize the Social Competence Skills! Material package for supporting 3 to 5 year -olds' social skills in early childhood education		
Degree and field of study Bachelor of Social Services		
Name, title and organisation of the client (if the thesis work is commissioned by another party) LAB University of Applied Sciences		
Abstract <p>The aim of the Bachelor's Thesis was to collect a material package for the future Bachelor students of Social Services majored in Early Childhood Education. The material package contains four different material that can be used to support children's social skills. The material package can be used also by professionals of early childhood education, parents and others working with children. The material package is intended for children from ages 3 to 5.</p> <p>The purpose of the thesis was to improve the future students of LAB University of Applied Sciences abilities, knowledge and competence on children's social skills and how to support them in early childhood education. The idea of the thesis was based on improving children's social competence skills in early childhood education by using different functional methods.</p> <p>For the material package was made a survey of different existing materials by exploiting the professionals of early childhood education. The chosen materials were based on theory of children's self-knowledge, emotional skills, empathy skills and interactive and peer relationships skills. The evaluation of the material package was made by asking feedback from the professionals of early childhood education and by self-evaluation.</p>		
Keywords Social competence skills, interaction, team work		

Sisällys

1	Johdanto.....	1
2	Lasten kaveritaidot.....	3
2.1	Itsetuntemus perustana kaveritaidoille	3
2.2	Tunnetaidot osana lapsen itsesäätelyä	3
2.3	Empatiataidot ovat opittavissa olevia taitoja.....	5
2.4	Vuorovaikutus- ja vertaissuhdetaitojen merkitys lapselle	6
3	Tiimityön merkitys ja kasvattajan rooli.....	8
3.1	Kaveritaitojen opetteleminen varhaiskasvatuksessa	8
3.2	Tiimin toiminnan merkitys kaveritaitojen opettamisessa	10
4	Opinnäytetyön prosessi	12
4.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	12
4.2	Opinnäytetyön suunnittelu ja toteutus	12
5	Materiaalipaketin sisällön esittely.....	14
5.1	Materiaalien valinta.....	14
5.2	Materiaali 1: Minä osaan ja onnistun!.....	14
5.3	Materiaali 2: Vahvuusvariksen tarinat	15
5.4	Materiaali 3: Mun ja sun juttu!	16
5.5	Materiaali 4: Värinautit	18
6	Yhteenveto ja pohdinta	20
6.1	Tuotoksen arviointi.....	20
6.2	Luotettavuus ja eettiset näkökulmat.....	21
6.3	Yhteenveto	22
	Lähteet	24
	Liitteet.....	27

Liitteet

Liite 1. Kaveritaidot haltuun! Materiaalipaketti 3-5 –vuotiaiden lasten sosiaalisten taitojen tukemiseen varhaiskasvatuksessa

1 Johdanto

Kaveritaidot pitävät sisällään useita erilaisia taitoja: tunnetaitoja, empatiataitoja ja vuorovaikutus- sekä vertaissuhdetaitoja. Kaveritaidot, eli sosiaaliset taidot ovat opeteltavissa olevia taitoja. Näiden taitojen opetteluun lapsi kuitenkin tarvitsee aikuista tuekseen. Sosiaalisia taitoja voidaan opettaa lapselle sekä lapsiryhmälle erilaisten menetelmien avulla, mutta niiden oppiminen tapahtuu kokonaisvaltaisesti arjessa. Tämä edellyttää kasvattajan ohjaavaa ja opettavaa roolia. (Repo 2015, 127.)

Opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää LAB-ammattikorkeakoulun tulevien varhaiskasvatuksen sosionomiopiskelijoiden valmiuksia, tietämystä ja osaamista lasten sosiaalisten taitojen kehittymisestä, sekä niiden tukemisesta varhaiskasvatuksessa.

Opinnäytetyön idea perustuu lasten sosiaalisten taitojen, eli kaveritaitojen tukemiseen varhaiskasvatuksessa erilaisten toiminnallisten menetelmien keinoin. Sosiaaliset taidot luovat pohjan rakentavalle vuorovaikutukselle sekä myöhemmin vastuulliselle jäsenyydelle yhteiskunnassa. Hyvillä sosiaalisilla taidoilla on myös keskeinen rooli kiusaamisen ehkäisyssä. (Vlasov ym. 2018, 60.)

Opinnäytetyön tavoitteena on koota varhaiskasvatuksen sosionomiopiskelijoille materiaali-paketti, joka sisältää mahdollisimman laadukkaita materiaaleja lasten sosiaalisten taitojen tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Materiaalien laadukkuutta perustelemme ajankohtaisella teoreettisella viitekehyksellä, hyödyntäen varhaiskasvatussuunnitelman perusteita sekä varhaiskasvatustilaa. Opetushallituksen laatima varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja varhaiskasvatustilaa määrittävät ne arvot, tavoitteet ja periaatteet, jotka ohjaavat varhaiskasvatusta eri tasoilla ja eri ikäryhmissä. Varhaiskasvatuksen opetussuunnitelma on keskeinen laadun rakennetekijä (Vlasov ym. 2018, 45).

Pedagogisen toiminnan suunnittelu, toteutus ja arviointi varhaiskasvatuksessa pohjautuu kasvattajatiimin yhteistyössä tekemään suunnitelmaan. Suunnittelussa kasvattajatiimin tulee huomioida lasten kasvun ja kehityksen koko ympäristö ja vuorovaikutus, lasten vahvuudet ja tuen tarpeet sekä heidän mielenkiinnon kohteensa. Toiminnan toteutumisessa korostuu kasvattajatiimin tiimin toimivuus, sitoutuminen sopimukseen sekä lasten yksilölliset ominaisuudet huomioiva vuorovaikutus. Kasvattajatiimin toimiva yhteistyö toimii perustana laadukkaalle varhaiskasvatukselle. (Koivunen & Lehtinen 2015, 97; Ranta 2021.)

Materiaalipaketti on suunnattu opiskelijoille käytettäväksi varhaiskasvatuksen 3-5-vuotiaiden lasten kanssa. Materiaalipaketti on koottu siten, että sitä voi hyödyntää myös varhaiskasvatuksen ammattilaiset, vanhemmat sekä muut aiheesta kiinnostuneet, jotka lasten kanssa toimivat.

Opinnäytetyömme toimeksiantajana toimii LAB-ammattikorkeakoulu, jossa on mahdollisuutena suuntautua varhaiskasvatukseen ja sosiaalipedagogiikkaan. Varhaiskasvatuksen ja sosiaalipedagogiikan opinnot antavat kelpoisuuden toimia varhaiskasvatuksen sosionomina valmistumisen jälkeen (varhaiskasvatuslaki 540/2018, §27). LAB-ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijoiden varhaiskasvatukseen suuntaavat opinnot koostuvat varhaiskasvatuksen sekä varhaiskasvatuksen tuen tarpeiden opinnoista. Kokonaisuuteen kuuluu myös varhaiskasvatuksen pedagogisen osaamisen harjoittelu. (LAB-ammattikorkeakoulu 2021.)

2 Lasten kaveritaidot

2.1 Itsetuntemus perustana kaveritaidoille

Kaveritaidoilla tarkoitetaan sosiaalisia taitoja, jotka pitävät sisällään tunnetaidot, empatia-aidot sekä vuorovaikutustaidot. Nämä ovat niitä taitoja, joita tarvitsemme, kun olemme vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Kaveritaitojen harjoittelussa lähdetään liikkeelle lapsen omista vahvuuksista ja näiden tunnistamisesta, eli kaveritaitojen pohjana on itsetuntemus ja itsemyötätunto, jotka lisäävät luottamusta ja empatiaa itseä ja muita kohtaan. (Opetushallitus 2021a.)

Itsetuntemus on itseä koskevaa tietoa ja ymmärrystä, kykyä havaita ja tunnistaa varsin monenlaisia asioita itsestä. Esimerkiksi omien asenteiden, arvojen ja ajatusten, tunteiden, luonteenpiirteiden sekä vahvuuksien ja haasteellisten ominaisuuksien tunteminen on osa itsetuntemusta. (Suomen mielenterveys ry 2021.) Lapsen itsetunnon perustana ovat lapsen varhaiset havainnot ja kokemukset, jotka syntyvät vuorovaikutuksessa lasten ja aikuisten kanssa. Tutustuminen itseensä vuorovaikutuksen kautta muuttuu hiljalleen sisäiseksi psyykkiseksi prosessiksi. (Hujala & Turja 2017).

Vahvistamalla ja tukemalla lapsen itsetuntemusta lapsi oppii ymmärtämään toisia paremmin. Omien vahvuuksien, haasteiden sekä itselle arvokkaiden asioiden pohtiminen edesauttaa tekemään elämässä itselleen sopivia, tavoitteiden mukaisia valintoja. (Suomen mielenterveys ry 2021.) Luonteenvahvuudet toimivat itsetuntemuksen ja hyvinvoinnin väliin. Omiin vahvuuksiin tutustuminen toimii lähtökohtana myönteisen itsetuntemuksen rakentumiselle. Mitä aiemmin lapsi oppii tuntemaan omia vahvuuksiaan, sitä paremmin hän voi hyödyntää niitä oman elämänsä tärkeillä osa-alueilla, kuten oppimisessa, ihmissuhteissa, itsetuntemuksen kehittymisessä ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin saavuttamisessa. (Trogen 2020, 126.)

2.2 Tunnetaidot osana lapsen itsesäätelyä

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) tunnetaitojen opettaminen tuodaan esille varhaiskasvatuksen tavoitteissa, sillä yhtenä keskeisenä tavoitteena on kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja. Niin kuin edellisestä luvusta ilmenee, on tunnetaitojenkin oppimisen perustana lapsen itsetuntemus. Tunnetaitoa on kyky havaita, ilmaista ja säädellä omia tunteita (Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö 2021). Tunnetaitoihin kuuluu myös kyky havaita ja tulkita toisen ihmisen tunnetiloja ja reagoida niihin (Kangas ym. 2021, 70).

Tunnetaidot ovat tärkeä osa jokaisen persoonallisuutta sekä sosiaalista käyttäytymistämme. Käytämme niitä päivittäin tietoisesti sekä vaistomaisesti ja ne ohjaavat tekojamme, ajatuksiamme, unelmiamme sekä päätöksiämme. (Haapsalo ym. 2016, 16.)

Kiviluoteen (2019, 24) mukaan lapsi oppii tunteiden säätelytaitoja aikuiselta, sillä aikuisen oma toiminta ja käyttäytyminen ovat mallina lapselle niin tunteiden puhumisesta kuin suhtautumisesta konfliktitilanteissa ilmeneviin kielteisiin tunneilmaisuihin. Lapselle tulee opettaa tunteiden ja tapahtumien syy-seuraus-suhteita pohtien ja keskustellen. Samalla tunteita tulee sanoittaa lapselle. Jotta lapsi oppisi säätelemään omaa tunnetilaansa ja toimimaan sopivammalla tavalla, lapselle tulee tarjota ja opettaa erilaisia toimintamalleja. Tunteiden säätelytaitojen harjaannuttamisen avulla voidaan ennaltaehkäistä muun muassa väkivaltaista käyttäytymistä.

Tunteiden ja käyttäytymisen säätely ovat osa itsesäätelytaitoja. Niiden avulla ihminen kykenee toimimaan ympäristölle suotuisalla, tilanteeseen sopivalla ja omien tavoitteiden mukaisella tavalla. Hyvät sosiaaliset vuorovaikutustaidot vahvistavat kykyä säädellä omia tunteita, niiden voimakkuutta ja kestoja. Alle kouluikäisen lapsen itsesäätelyn taidot ovat vielä puutteelliset. Lapsella tunteiden säätely kehittyy vahvasti vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa ja lähtökohtana tunteiden säätelylle on se, että lapsi pystyy ilmaisemaan itseään. Vastavuoroisessa suhteessa aikuisen kanssa lapsi oppii liittämään toisiinsa merkitykset, tunteet ja mielekkyyden, jonka ansiosta lapselle kehittyy kyky itsesäätelyyn. Itsesäätelyn taitoja omaavat lapset tulkitsevat taidokkaasti toisten lasten tunteita sekä aloitteita ja osaavat vastata niihin sopivalla tavalla. Heidän on helpompaa solmia sekä ylläpitää vastaavuuksia ystävyys-suhteita. (Haapsalo ym. 2016, 16.)

Tunnetaidoilla ja tunteiden säätelyllä on myös merkittävä rooli osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen. Niiden kautta on mahdollista suhtautua empaattisemmin toisten tunteisiin ja ymmärtää muiden käyttäytymistä. (Kangas ym. 2021, 71.) Lapsen tunnetaidot ja kyky empatiaan kasvavat hiljalleen vuorovaikutussuhteessa turvallisen aikuisen kanssa. Vuorovaikutuksessa aikuisen tulee asettua lapsen tasolle pystyäkseen vastaamaan herkästi lapsen tarpeisiin. Tässä vuorovaikutuksessa syntyy molemminpuoleinen tunnevirittäytyminen. Kun aikuinen vastaa lapsen tarpeisiin, lapsi saa kokemuksen siitä, että hänen tunteitaan voidaan ja halutaan ymmärtää. (Haapsalo ym. 2016, 16.)

Lapselle rakentuu tasapainoinen tunne-elämän perusta, kun hän saa kasvaa kannustavassa, turvallisessa ja hänen tarpeensa huomioivassa ympäristössä. On tärkeää, että lapselle välittyy viesti siitä, että hänen kaikki tunteensa ovat sallittuja ja aikuinen kestää lapsen tapaa opetella niiden ilmaisua. Pitkällä tähtäimellä tunnetaidoilla on tärkeä merkitys

mielen hyvinvoinnin voimavarana. Ne auttavat omien tunteiden säätelyssä sekä ongelmien ratkaisussa. (Haapsalo ym. 2016, 16-17.)

Aikuisen tulee ilmaista tunteitaan, mutta hallita omat tunnereaktionsa. Aikuisen tulee olla riittävän tietoinen omista tunteisiinsa, jotta hän kykenee näkemään ja tunnistamaan lapsen tunteita ja tarpeita sekä välittämään tämän ymmärryksen lapselle. Siten pystyy myös ymmärtämään käyttäytymisen ja vuorovaikutuksen taustoja. (Haapsalo ym. 2016, 17; Kangas ym. 2021, 72.)

Tunnetaitojen oppiminen on jatkuva prosessi lapsiryhmän vuorovaikutuksessa. Ryhmässä lapsi tekee tulkintoja toisten lasten toiminnasta, joka sisältää erilaisia tunnevihjeitä. Kun lapsi tulkitsee tunnevihjeitä, hän reagoi niihin itse tunteilla. Väärintulkitut tunneilmaisut synnyttävät jännitteitä lasten välille. Aikuisen tulee havainnoida sitä, kuinka lapsi ilmaisee omia tunteitaan. Tunteiden oppiminen kognitiivisesti ei ole riittävää tunnetaitojen omaksumiseen, vaan lapsi oppii niitä nimenomaan vuorovaikutuksen kautta. Eniten lapsi tarvitsee tukea silloin, kun voimakkaat tunteet valtaavat hänet. Tällöin lapsi kaipaa aikuisen kunnioittavaa ja empaattista suhtautumista. Tunteiden nimeäminen auttaa lasta kokoamaan ajatuksiaan sekä rauhoittamaan häntä. (Haapsalo ym. 2016, 17.)

2.3 Empatiataidot ovat opittavissa olevia taitoja

Kun lapselle ollaan empaattisia, lapsi oppii myös itse empatiaa. Aikuisen tulee tarjota lapselle kokemus siitä, että hänen viestinsä ymmärretään ja hän tulee kuulluksi. Ilmapiiri lapsen kasvuympäristöissä vaikuttaa lapsen empatiataitojen kehittymiseen. Lapsi tulee siis kohdata sensitiivisesti myös haastavissa tilanteissa, sillä sitä kautta lapsi oppii empatiaa. (Kasvuntaika 2021.) Myötätunto toisia kohtaan on osa kehittyviä sosiaalisia taitoja. Se kehittyy lapsen eläessä empaattisessa ympäristössä ja empaattisten aikuisten ympäröimänä. Vertaisryhmällä on keskeinen rooli lapsen tunne- ja empatiataitojen hioutumisessa, ja aikuisen rooli niin kotona kuin ryhmässä on merkittävä näiden taitojen opettamisen ja oppimisen kannalta. Aikuisen toimintaa lapsen kanssa ohjaavat aikuisen käsitykset ja odotukset lapsen kyvystä säädellä omia tunnetilojaan. (Haapsalo ym. 2016, 13.)

Kyky tunnistaa ja nimetä omia tunteita toimii empatiataitojen pohjana. Kasvattajan tulisikin tietoisesti käyttää tunnepitoisia sanoja arjessa sekä puhua omista tunteistaan sekä sanoittaa lapsen tunteita. Empatiataitoja hiottaessa on tärkeää toisten tunteiden ja ajatusten tunnistaminen sekä sen ymmärtäminen, että ne eivät välttämättä ole samoja tunteita ja ajatuksia mitä itse kokee. Empatiakyvyn kehittämisessä on merkityksellistä ympäristön antama palaute. Motivaatio empaattiselle käyttäytymiselle kasvaa, jos ympäristö reagoi positiivisesti lapsen toimintaan. (Kasvuntaika 2021; MLL 2021.)

Tunnetaidot ovat keskiössä empatian kehittymiselle. Ryhmässä toimiessa lapsi oppii huomaamaan, että toisillakin on samoja tunteita kun hänellä. Hänelle kehittyy empatiakyky, joka auttaa ymmärtämään, miltä toisesta tuntuu. (Haapsalo ym. 2016, 17.)

2.4 Vuorovaikutus- ja vertaissuhdetaitojen merkitys lapselle

Laaksonen ja Repo (2017, 6) esittävät, että lasten vuorovaikutus- ja vertaissuhdetaidot voidaan jakaa neljään osa-alueeseen. Näihin osa-alueisiin kuuluvat ryhmässä toimimisen taidot, vuorovaikutuksen ylläpitämisen ja vertaisen tukemisen taidot, vuorovaikutukseen liittymisen taidot sekä toisten huomioon ottamisen taidot. Näihin taitoihin kuuluvat esimerkiksi yhteisten pelisääntöjen noudattaminen, konfliktien selvittäminen, leikkiin mukaan liittyminen sekä ystävällinen käytös toisia kohtaan. Varhaiskasvattajan tehtävänä on opastaa ja tukea lasta näissä taidoissa niin ryhmän arjessa kuin suunnitelluissa ryhmätuokioissa.

Lasten kaverisuhteet vertaisten kanssa syntyvät ja vahvistuvat jaettujen kokemusten sekä yhteisten leikkien äärellä. Samalla nämä kaverisuhteet tarjoavat lapselle monipuolisen ympäristön erilaisten taitojen harjoitteluun. Vastavuoroisissa kaverisuhteissa lapsi oppii rakentamaan erilaisia vuorovaikutussuhteita useisiin ikätovereihin. Lapsi pääsee harjoittelemaan näissä vuorovaikutussuhteissa erilaisia taitoja, kuten kompromissien tekemistä, neuvottelua leikkien säännöistä sekä erilaisten juonien kehittämistä. (Lautamo & Laaksonen 2019, 6.)

Vertaissuhteilla ja vertaisilla tarkoitetaan lapsen samanikäisten tai kehitykseltään samalla tasolla olevien lasten ryhmää. Lasten keskinäisille suhteille on tunnusomaista hyväksytyksi tuleminen, suhde ja yhteys ryhmän muihin jäseniin, valta-asema ja maine. Toimiva vertaisryhmä vaikuttaa lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin positiivisesti, sillä siinä lapselle tarjoutuu mahdollisuus solmia ystävyysuhteita, kuulua ryhmään, ja se kehittää laaja-alaisesti lapsen sosiaalisia ja tiedollisia taitoja. Vertaissuhteet ja ryhmät ovat merkittäviä lapsen elämässä jo hyvin pienestä asti, ja varhaiskasvatus toimii keskeisenä kehitysympäristönä näille suhteille sekä niiden tukemiselle. (Haapsalo ym. 2016, 10.)

Lasten keskinäiset ystävyysuhteet antavat lapselle tunteen keskinäisestä yhteydestä sekä ryhmän jäsenyydestä. Ystävyysuhteiden osapuolilla on tavallisesti myös yhteisiä kiinnostuksen kohteita, ja heidän on mahdollista rakentaa merkityksiä, kokea yhteisöllisiä tunteita. Kun lasten välille on syntynyt ystävyysuhteet, se voi vaikuttaa olennaisesti myös siihen, miten lapset ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Ystävyysuhteet voivat avata ai-nutlaatuisia oppimismahdollisuuksia, joilla on vaikutusta lasten kehitykseen. Usein ystävien välille kehittyy luottamuksellinen ilmapiiri, ja siksi myös omia puutteita ja haavoittuvaisuutta uskalletaan ilmaista paremmin. Päiväkoti-aika on näin ollen lapsille merkittävää

ystävyyssuhteiden muodostamiseen tarvittavien taitojen kehittämisessä sekä ystävyyden kokemusten saamisessa. (Marjanen ym. 2013, 34.)

Lasten vertaissuhteita ja vuorovaikutusta kaverien sekä muiden vertaisten kanssa korostetaan varhaiskasvatuksen lainsäädännön tavoitteissa, jaetussa arvopohjassa sekä varhaiskasvatuksen toteuttamisessa, ja niillä on lapsille oleellinen itseisarvo arjen toiminnassa. Myönteiset vertaissuhteet ja hyväksytyksi tuleminen vertaisten toimesta edistävät lasten sosiaalista ja emotionaalista kehitystä sekä tukevat vuorovaikutuksen kehittymistä. Ne voivat toimia myös oleellisesti lasta syrjäytymiseltä suojaavina tekijöinä. Vertaissuhteet ovat itsessään tärkeitä lasten myönteisen ja kokonaisvaltaisen kehityksen näkökulmasta, mutta lisäksi ne ovat merkittäviä myös varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa. Etenkin vertaisryhmän vuorovaikutus ja lasten yhteisöllisyyden ja yhteisöllisen oppimisen toimintaperiaatteet ohjaavat varhaiskasvatusta pedagogisessa toiminnassa. Yhteisöllistä oppimista ilmenee jo pienten lasten päiväkotiryhmissä, ja sitä kuvaa lasten välinen yhteenkuuluvuuden tunne, vastavuoroisuus ja niiden kautta rakentuva yhteinen merkitysten ja toiminnan rakentaminen sekä yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot. Yhteisöllisellä oppimisella tuetaan lasten sosiaalisia sekä yhteistyötaitoja, merkitysten muodostamisen taitoja sekä vuorovaikutus- ja argumentointitaitoja, jotka ovat oleellisia asioita lasten sosiaalisten taitojen kehittämisen näkökulmasta. (Vlasov ym. 2018, 59.)

3 Tiimityön merkitys ja kasvattajan rooli

3.1 Kaveritaitojen opetteleminen varhaiskasvatuksessa

Kaveri-, sekä vertaissuhdetaitoja voidaan harjoitella ja harjaannuttaa yhdessä lasten kanssa varhaiskasvatuksessa. Niitä ei kuitenkaan voida pitää ainoastaan irrallisina toimintoina, joita harjoitellaan erillisten materiaalien avuin ryhmätoiminnassa, vaan niiden harjoittelu ja opettelu tapahtuu kokonaisvaltaisesti varhaiskasvatuksen arjessa. Tähän edellytyksenä on aikuisen vahva läsnäolo sekä ohjaava rooli. Erilaisten sosiaalisia taitoja kehittävien materiaalien käyttäminen toimivat erinomaisena tukena näiden taitojen opettamisessa, mutta yksinään ne eivät kuitenkaan riitä. Kasvattajan vastuulla on olla lapsen tukena taitojen opettelemisessa ja harjoittelemisessa jokapäiväisessä elämässä, erityisesti silloin kun lapsi kokee tunteet oikeasti ja elää oikeissa tilanteissa. Lapsi tarvitsee aikuista näyttämään ja kertomaan tarvittavista taidoista silloin kun hän niitä tarvitsee. (Repo 2015, 126.)

Kasvattajan tulee huomioida kaveri- ja vertaissuhdetaitojen opettamisessa lapselle ominaisimmat tavat oppia ja omaksua uusia asioita. Opetushallituksen (2018) varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on määritelty oppimiskäsitys, jonka mukaan lapsi kasvaa, kehittyy sekä oppii olemalla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Lapsia pidetään synnynnäisesti uteliaina, aktiivisina toimijoina, jotka haluavat oppia, kerrata sekä toistaa asioita. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan oppiminen on kokonaisvaltaista, ja sitä tapahtuu kaikkialla ja kaikissa tilanteissa. Lapsen tavassa oppia yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Lasten oppiminen tapahtuu leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taidelähtöisiin menetelmiin perustuvissa toiminnoissa. Oppimista tapahtuu myös havainnoinnin ja ympäristön tarkkailun sekä muiden jäljittelemisen avulla. Oppimisen lähtökohtana varhaiskasvatuksessa on lasten aiemmat kokemukset, mielenkiinnon kohteet sekä osaaminen. Lapset oppivat parhaiten tuntiessaan olonsa turvalliseksi ja voidessaan hyvin, ja oppimista edistävät myönteiset tunnekokemukset sekä vuorovaikutussuhteet. Lapsen vertaisryhmä ja kokemus yhteenkuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden näkökulmasta keskeisiä asioita.

Lapsi oppii leikin kautta, vaikka leikki ei olekaan lapselle itselleen tietoinen oppimisen väline. Leikki toimii lapselle tapana olla ja elää sekä hahmottaa ympäröivää maailmaa. Lapselle leikin merkitys syntyy leikistä itsestään, ja sen avulla lapsi tutkii ja jäsentää maailmaa, muodostaa sosiaalisia suhteita sekä rakentaa käsitystään itsestään ja muista. Kun leikkiessään lapset mallintavat ja luovat uutta näkemänsä ja kokemansa perusteella, samalla he voivat mallintaa omia toiveitaan ja haaveitaan. Lapset pääsevät kokeilemaan

mielikuvituksen ja leikkien avulla erilaisia rooleja ja ideoita, joita heidän ei muuten olisi mahdollista toteuttaa. Leikin avulla lapsi voi myös käsitellä itselleen vaikeita tunteita, ja sen avulla lapsen on turvallista yrittää, kokeilla sekä erehtyä. Leikki yhdistää innostuksen, yhdessä tekemisen ja omien taitojen haastamisen, jotka toimivat keskeisinä elementteinä oppimisen edistämiseksi. (Opetushallitus 2018.) Lapset oppivat varhaiskasvatuksessa usein vertaisryhmässä. Vertaisryhmässä tapahtuva oppiminen tarkoittaa yhteisten tavoitteiden määrittelyä, sisäistämistä ja tavoitteisiin sitoutumista, toiminnan arviointia sekä jaettujen merkitysten ja yhteisen ymmärryksen rakentamista. Vertaisryhmässä yritetään yhdessä ymmärtää tai selittää jotakin sekä rakentaa uutta tietoa. Lapsi pääsee rakentamaan merkityksiä yhteisen toiminnan avulla. Sen avulla voidaan myös luoda uutta tietoa ja erilaisia tuloksia kuin muuten olisi mahdollista. (Marjanen ym. 2013, 60.)

Leikki on varhaiskasvatuksessa keskeinen toimintatapa, jonka avulla lapsi omaksuu uusia tietoja ja taitoja. Kasvattajan on tärkeää ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimiselle ja lasten kokonaisvaltaiselle kehitykselle sekä hyvinvoinnille. (Opetushallitus 2018.) Yksi tehokkaimmista keinoista edistää myönteisten suhteiden syntymistä ovat aikuisen ja lapsen yhteiset leikit. Kun aikuinen osallistuu lapsen leikkiin, heidän välisensä suhde muuttuu hetkeksi tasavertaiseksi. Mahdollisuus tasavertaiseen vastavuoroisuuteen edistää läheisyyttä ja luottamusta missä tahansa suhteessa. (Webster-Stratton 2011, 44-45.)

Kasvattajan velvollisuutena on myös turvata leikin edellytyksiä, ohjata leikkiä tilanteeseen sopivalla tavalla sekä huolehtia jokaisen lapsen mahdollisuudesta olla osallisena yhteisissä leikeissä omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Kasvattajan tehtävänä on myös rikastuttaa leikkiä esimerkiksi välineiden tai mielikuvien avulla. Tällainen toiminta kuvastaa herkkyyttä lasten leikkialoitteiden havainnoinnille ja niihin vastaamiselle, mikä vahvistaa varhaiskasvatuksen ryhmätoimintaa (Marjanen ym. 2013, 66; Opetushallitus 2018; Kangas ym. 2021, 66). Leikin havainnointi ja dokumentointi lisää myös kasvattajan tietämystä lasten ajattelusta ja kiinnostuksen kohteista, sekä heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. Näitä havaintoja voidaan käyttää leikin sekä muiden toimintojen suunnittelussa ja ohjaamisessa. (Opetushallitus 2018.)

Lasten vertaissuhdetaitojen kehittämisen tukeminen ja niiden opettaminen edellyttää myös kasvattajan tuntemusta lapsen yksilöllisistä vahvuuksista sekä kehityskohteista (Laaksonen & Repo 2017, 7). Havainnointi on hyvä keino oppia tuntemaan lapsi paremmin. Havainnoinnin avulla kasvattaja saa tärkeää tietoa lapsen kehityksestä, oppimisesta sekä mielenkiinnon kohteista, ja sen avulla kasvattaja tunnistaa lapsen vahvuudet sekä mahdolliset tuen tarpeet. Kun kasvattaja on tunnistanut lapsen vahvuudet ja tuen tarpeen osa-alueet,

voidaan lapsen tarpeita lähteä tukemaan systemaattisesti esimerkiksi osana lapsen omaa varhaiskasvatussuunnitelmaa lapsen vahvuuksista käsin. Havainnointi toimii varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin lähtökohtana, sillä sen avulla saadaan tietoa siitä, minkälaisen pedagogisen toiminnan tarve on yksittäisellä lapsella sekä koko lapsiryhmällä. (Koivunen & Lehtinen 2015, 16; Lautamo & Laaksonen 2019, 15.)

3.2 Tiimin toiminnan merkitys kaveritaitojen opettamisessa

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuurille on keskeistä henkilöstön keskinäinen yhteistyö sekä vuorovaikutus vanhempien sekä lähiympäristön kanssa. Yhteisössä kasvattajat rohkaisevat lapsia positiiviseen vuorovaikutukseen sekä toiminaan aktiivisina ryhmän jäseninä. Henkilöstön tulee tukea lasten vertaissuhteiden syntymistä sekä vaalia heidän ystävyys-suhteitaan. Toimiva yhteisö edellyttää yhteisön jäsenten keskinäistä kunnioitusta sekä yhteistyön arvostamista. (Opetushallitus 2018.) Yhteisöön kuulumisen ja sen toimintaan osallistuminen on merkittävä voimavara oppimisen ja kehittymisen näkökulmasta. Varhaiskasvatuksen käytännöissä on korostettu yhteisöllistä toimintatapaa ja korostettu yhteistyöhön ja kollegiaalisuuteen perustuvaa päätöksentekoa. Varhaiskasvatuksen työyhteisö voi parhaimmillaan olla oppimista tukeva ja ammatillisuutta kehittävä työyhteisö, johon varhaiskasvattaja voi samaistua ja jossa on mahdollista keskustella ja reflektoida turvallisesti. (Hujala & Turja 2017, 302.)

Rannan (2021) mukaan työyhteisössä toimivan tiimin onnistuminen ja toimivuus edellyttää johtajan tukea ja selkeitä rakenteita, jolloin tiimityötä voidaan toteuttaa mutkattomasti. Nämä rakenteet sisältävät esimerkiksi säännölliset kokoukset tiimin kesken, joiden toteutumista johtajan on mahdollista edistää. Tiimin varhaiskasvatuksen opettajan ammatillinen osaaminen on merkittävässä asemassa, jotta opettaja pystyy olemaan vastuussa pedagogiikan toteutumisesta lapsiryhmässä. Henkilöstön vähäisellä vaihtuvuudella on myös todettu olevan vaikutusta tiimin toimivuuteen toimivuutta edistävästi.

Toimiva tiimityö rakentuu tiimin jäsenten keskinäisen vuorovaikutuksen ympärille. Keskustelun avulla työntekijä jakaa kokemuksiaan, tuo esille ja löytää merkityksiä kokemuksilleen, arvioi erilaisia tulkintoja, tutkii kriittisesti perusteluja ja vaihtoehtoisia näkökulmia sekä käyttää toisten kokemuksia omien toimintamalliensa arvioimiseksi. (Hujala & Turja 2017, 308.) Toimiva tiimityö vaikuttaa laaja-alaisesti sekä kasvattajien että lasten toimintaan. Toimivan tiimityön seuraukset ilmenevät varhaiskasvatuksessa esimerkiksi vaikuttaen lasten positiivisiin oppimiskokemuksiin, siihen kuinka opettaja huomioi ja tukee lasten keskinäisiä vertaissuhteita, aikuisten välisiin suhteisiin sekä työntekijöiden hyvinvointiin. (Ranta 2021.)

Toimiva tiimi mahdollistaa esimerkiksi sellaisten kasvatuksellisten päämäärien kuten toisten huomioon ottamisen, oikeudenmukaisuuden, itsesääätelyn, yhteenkuuluvuuden, itsenä ilmaisemisen ja arvostamisen, luovuuden ja tavoitteellisuuden mukaisten valmiuksien saavuttamista. Tiimityö mahdollistaa yhteisöllisyyden toteutumisen varhaiskasvatuksessa, ja toimiva kasvattajatiimi tarjoaa lapsille turvallisen kasvu- ja oppimisympäristön, sekä vanhemmille varmuuden lapsen hyvinvoinnista päivähoidon aikana. Tiimissä kasvattajat toimivat mallina vuorovaikutuksessa, ja vuorovaikutuksen mallina niin lapsille kuin perheille. Hyvä moniammatillinen tiimityö edistää yhteenkuuluvuutta ja erilaisen ammatillisen osaamisen hyödyntämistä kasvatusyhteisöön. Hyvällä tiimityöllä on mahdollista saada aikaan yhteisöllinen kasvattajien ja lasten muodostama kasvatusyhteisö, jossa positiivinen vuorovaikutus ja yhteenkuuluvuus toteutuvat tavoitellun mukaisella tavalla. Kasvatusyhteisössä sekä lapsilla että työntekijöillä on lupa iloita, onnistua ja epäonnistua. Lapsilla on mahdollisuus kasvaa ja kehittyä tasavertaisesti kognitiivisesta tasostaan riippumatta, ja työntekijöillä on mahdollisuus omaan ammatilliseen kasvuun ja kehitykseen. (Marjanen ym. 2013, 142.)

Kasvattajatiimin tulee noudattaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) asetettuja tehtäviä ja tavoitteita työtapoja valitessaan ja toimintaa suunnitellessaan. Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden lisäksi varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelu perustuu havainnoinnin, dokumentoinnin, analysoinnin ja tulkinnan avulla saattuihin tuloksiin, joiden perusteella voidaan asettaa toiminnalle tavoitteet. Havainnointi on oleellinen työkalu lapsilähtöisyyden näkökulmasta, sillä ilman sitä toiminta painottuu aikuislähtöiseksi. Kasvattajatiimin tehtävänä on suunnitella toimintaa viikoittain tiimipalaverissa. Tiimin tulee huomioida suunnittelussa lasten kasvun ja kehityksen koko ympäristö ja vuorovaikutus, lasten vahvuudet ja tuen tarpeet, pienryhmien ja koko ryhmän toiminta, ryhmädynamiikkaan liittyvät tekijät sekä kasvattajien oma toiminta. Toiminnan toteuttaminen pohjautuu kasvattajatiimin yhdessä tekemään suunnitelmaan. Toiminnan toteuttamisessa korostuu tiimin sitoutuminen yhteisiin sopimuksiin ja lapsen yksilölliset ominaisuudet huomioiva vuorovaikutus. (Koivunen & Lehtinen 2015, 97.)

4 Opinnäytetyön prosessi

4.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena on ohjeistaa, opastaa, järjestää ja kehittää käytännön toimintaa. Toiminnallisen opinnäytetyön prosessiin kuuluu toiminnallinen osuus sekä opinnäytetyön raportti, joka sisältää prosessin dokumentoinnin ja arvioinnin tutkimusviestinnän keinoin. (OAMK 2018.) Toiminnallisen opinnäytetyön prosessissa syntyy aina jokin konkreettinen tuotos (Salonen 2013, 5). Näin ollen opinnäytetyön menetelmäksi valikoitui toiminnallinen opinnäytetyö. Opinnäytetyön toiminnallisena osuutena kokosimme materiaalipaketin lasten sosiaalisten taitojen tukemisesta varhaiskasvatuksessa erilaisin toiminnallisista menetelmin.

Opinnäytetyön prosessiamme kuvaa parhaiten spiraalimalli, jossa kehitystyötä kuvataan jatkuvana toimintana. Spiraalin muodostavat kehittämishankkeen keskeiset tehtävät, joita ovat perustelu, organisointi, toteutus ja arviointi. Spiraalimallin mukaan toiminnan muodostamisen jälkeen sitä arvioidaan aina uudelleen, ja kehittämisessä korostetaan reflektiivisyyttä, arviointia sekä vuorovaikutusta. Malli korostaa työn jatkuvuutta ja sitä, ettei se ole vain aikajana, vaan toimintaa, jota on jatkuvasti kehitettävä ja arvioitava. (Salonen 2013, 15-16.) Opinnäytetyömme prosessin aikana olemme jatkuvasti kehittäneet tietoaamme ja ymmärrystämme lasten sosiaalisten taitojen tukemisesta, sekä arvioineet prosessiamme ja valittavia materiaaleja. Olemme myös toimineet vuorovaikutuksessa varhaiskasvatuksen ammattilaisten kanssa prosessin aikana.

4.2 Opinnäytetyön suunnittelu ja toteutus

Opinnäytetyötä suunniteltaessa halusimme opinnäytetyöksi aiheen, joka on ajankohtainen, merkityksellinen sekä mielenkiintoinen. Keskustelimme opinnäytetyön ohjaajan kanssa aiheen valinnasta ja saimmekin ohjaajalta mielenkiintoisen ehdotuksen opinnäytetyön aiheeksi, jota lähdimme työstämään eteenpäin.

Toimeksiannon saatuaamme lähdimme kartoittamaan erilaisia kaveritaitoihin ja sosiaalisiin taitoihin liittyviä materiaaleja. Teimme kartoitusta mm. hyödyntämällä varhaiskasvatuksen opettajia, kysymällä heiltä minkälaisia kaveritaitoihin ja sosiaalisiin taitoihin liittyviä materiaaleja heillä on käytössään omista työyksiköissään, ja miten niitä hyödynnetään. Hyödynsimme kartoituksessa myös sosiaalista mediaa, tekemällä kartoitusta eri materiaaleista varhaiskasvattajien sosiaalisen median ryhmässä. Varhaiskasvatuksen opettajilta tuli paljon erilaisia ehdotuksia materiaaleista ja menetelmistä, joita he itse käyttävät omilla päiväkotiryhmissään. Varhaiskasvattajien ehdotuksista päädyimme valitsemaan Mun ja sun juttu! -

materiaalin osaksi menetelmäpakettia sen laajaan tietoperustan sekä monipuolisuuden takia.

Kriteerinä laadukkaille materiaaleille pidimme niiden ajankohtaisuutta, monipuolisuutta sekä hyvää tietoperustaa. Saimme kuitenkin huomata kartoittaessamme materiaaleja, että huomattavan moni materiaaleista oli melko vanhoja, ja jo kaikkien tuntemia sekä käyttämiä. Suuri osa materiaaleista oli myös maksullisia ja hyvin kalliita. Totesimme, että materiaalipaketin käytettävyys ja hyödynnettävyys kärsii, jos sisällytämme pakettiin hintavia materiaaleja.

Materiaalipaketista halusimme tehdä sähköisen, jotta sen käytettävyys ja pääsy esittelemme materiaaleihin olisi mahdollisimman helppoa. Halusimme luoda materiaalipaketista myös visuaalisesti mahdollisimman miellyttävän, jotta se herättäisi mielenkiintoa ja näin ollen innostaisi hyödyntämään materiaaleja. Haasteena materiaalipaketin kasaamisessa oli sen laajuus, vaikka valittuja materiaaleja ei ollut montaa. Halusimme säilyttää jokaisen materiaalin omaperäisyyden sekä oman ilmeen. Päädyimmekin valitsemaan toteutustavaksi luoda sähköisen vihkosen, jolloin visuaalisen ilmeen luomiselle olisi tarpeeksi tilaa, mutta materiaalipaketti pysyisi yksinkertaisena ja helppokäyttöisenä.

Hyödynsimme materiaalipaketin kokoamisessa ja visuaalisen ilmeen luomisessa graafisen suunnittelun sähköistä alustaa Canvaa. Canva on suunnattu kaikille, jotka haluavat suunnitella mitä tahansa logoista ja sosiaalisen median sisällöstä asiakirjoihin ja tulosteisiin. Kaikki Canvan materiaalit ovat ilmaisia sekä vapaasti käytettävissä. (Canva 2021.) Materiaalipaketin visuaalista ilmettä lähdimme kokoamaan Canvan graafisten elementtien avulla sekä luomalla haluttua värimaailmaa. Materiaalien esittelyissä halusimme säilyttää niiden alkuperäisen ilmeen sekä värityksen, joten hyödynsimme myös materiaalien nettisivuilta löytyviä kuvia ja piirroksia.

5 Materiaalipaketin sisällön esittely

5.1 Materiaalien valinta

Valitsimme materiaalipakettiimme neljä erilaista materiaalia: Neuvokas perhe: minä osaan ja onnistun, Vahvuusvariksen tarinat, Mun ja Sun juttu! ja Värinautit. Kokosimme materiaalipaketin opinnäytetyömme teoreettisen viitekehyksen pohjalta, ja esittelemme materiaalit tarkemmin seuraavissa luvuissa.

Materiaaleja valitessamme halusimme kiinnittää huomioita niiden helppokäyttöisyyteen, monipuolisuuteen sekä saatavuuteen. Lisäksi huomioimme, että kaikki valitsemamme materiaalit ovat kasvatustieteen ammattilaisten luomia. Materiaalien monipuolisuuden ansiosta niitä on mahdollista hyödyntää eri tavoin varhaiskasvatuksen ammattilaisten, opiskelijoiden sekä perheen kesken. Materiaaleja voi hyödyntää myös sekä lyhyinä toimintatuokioina että pidempänä pedagogisena toimintana.

Materiaaleja käytettäessä kasvattajien tulee huomioida lapsen tai vertaisryhmän kiinnostuksen kohteet, kehitystason sekä tuen tarpeet. Materiaaleja voi käsitellä erillisinä kokonaisuuksina aina silloin, kun kyseinen aihe on lapselle tai lapsiryhmälle ajankohtainen. Materiaaleista voi tarpeen mukaan soveltaa aiheita myös yksitellen. Lasten itsesäätelytaitojen, sosiaalisen kompetenssin harjoittamisen sekä niissä kehittymisen lähtökohtana toimii hyvin suunniteltu pedagoginen toiminta ryhmässä sekä lasten, että aikuisten ja lasten välillä. Varsinkin myönteisellä tunnetuella ja rakentavalla käyttäytymisen hallinnalla yhdessä on lasten sosiaalisia taitoja edistävä, sekä ongelmakäyttäytymistä vähentävä vaikutus. (Vlasov ym. 2018, 52.)

5.2 Materiaali 1: Minä osaan ja onnistun!

Neuvokas perhe on osa Sydänliiton toimintaa. Se yhdistää tutkitun tiedon ihmisten arkeen sopiviin ja myönteisiin ratkaisuihin sosiaalisten ja psykologisten tekijöiden avulla sekä hyödyntäen ratkaisu- ja voimavarakeskeistä lähestymistä. Tärkeässä roolissa ammattilaisten työvälineiden lisäksi ovat tuen tarjoaminen perheille verkkopalvelun ja viestinnän välityksellä. (Sydänliitto 2021.) Neuvokkaalta perheeltä löytyy runsaasti materiaaleja niin ammattilaisille kuin perheillekin. Päädyimme valitsemaan Neuvokkaan perheen Minä osaan ja onnistunut -materiaalin, jonka kirjoittajina on toiminut Anne Kuusisto, Terhi Koivumäki, Kati Kuisma sekä Elisa Luomaranta. Materiaali kustantaa kolme euroa ja sen voi tilata Sydänliiton verkkokaupasta. (Neuvokas perhe 2019.)

Minä osaan ja onnistunut -materiaali on kirjanen, joka soveltuu yli 4-vuotiaille lapsille yhdessä aikuisen kanssa täytettäväksi. Materiaalin teemat liittyvät lapsen ystäviin, kotiin ja

perheeseen, itseen oppijana sekä ilonaiheisiin lapsen arjessa. Minä onnistun ja osaan-materiaali perustuu lapsen itsetunnon ja myönteisen minäkuvan kehittämiseen kiinnittämällä huomiota lapsen vahvuuksiin, osaamiseen ja onnistumisiin sekä arjessa tapahtuviin positiivisiin asioihin. (Neuvokas perhe 2019.)

Valitsimme Minä osaan ja onnistun-materiaalin osaksi materiaalipakettiamme, sillä se perustuu lapsen itsetunnon vahvistamiseen. Kuten luvussa 2.1 mainittiin, itsetuntemus toimii perustana sosiaalisten taitojen kehittymiselle ja oppimiselle. Lapsen itsetunnon syntyminen rakentuu monista eri tekijöistä. Tähän vaikuttaa esimerkiksi se, kuinka lasta arvostetaan, miten hänet kohdataan ja millaisissa ilmapiireissä ja ympäristöissä hän kasvaa. Lapsen itseluottamus ja minäkuva pohjautuvat hänen omaan käsitykseensä itsestään ja siitä, kuinka hän pärjää erilaisissa toiminnoissa. Lapsen elämässä olevilla aikuisilla on tärkeä rooli lapsen minäkuvan kehittymisessä ja sen tukemisessa. Lapsen tulee saada aikuisilta sanallista ja sanatonta viestintää siitä, että hän on hyvä juuri omana itsenään, ja sellaisena kuin on. (Juusola 2018, 12.)

Vaikka minä osaan ja onnistun -materiaali ei olekaan perinteinen varhaiskasvatuksessa käytettävä materiaali, näemme siinä potentiaalia käytettäväksi yksittäisen lapsen kanssa, joka tarvitsee itsetunnon ja minäkuvan kehityksen tukemista. Kasvattaja on lapsen elämässä tärkeä aikuinen, jonka on mahdollista tukea näiden asioiden kehittymistä. Mielestämme materiaali sopisi hyväksi projektiksi kasvattajalle lapsen kanssa, joka tarvitsee erityistä tukea myönteisen minäkuvan ja itsetunnon kehittämiseen, sillä materiaali tarjoaa lapselle mahdollisuuden tulla kuulluksi sekä tunnistaa omia vahvuuksiaan.

5.3 Materiaali 2: Vahvuusvariksen tarinat

Vahvuusvariksen tarinat perustuvat Lotta Uusitalon ja Kaisa Vuorisen Huomaa hyvä! -pedagogiikkaan. Pedagogiikan ydin on hyvän havaitsemisessa jokaisessa lapsessa, vahvuuksien esiintuomisessa ja onnistumisen tallentamisessa. Luonteenvahvuuksien opettaminen omana teemanaan on osa positiivista pedagogiikkaa. (Yle 2021.) Lotta Uusitalo on erityispedagogiikan dosentti Helsingin yliopiston kasvatustieteellisessä tiedekunnassa. Hän on kiinnostunut luonteenvahvuuksista ja myötätunnosta sekä oppimisen vaikeuksista ja positiivisen psykologian mahdollisuuksista tarjota niihin apua. Erityisluokanopettaja Kaisa Vuorinen on positiivisen pedagogiikan väitöskirjatutkija Helsingin yliopistossa. Hän on kiinnostunut luonteenvahvuuksista ja niiden potentiaalista hyvän ja onnellisen elämän mahdollistajina. (Tunnetaitoja lapselle 2021.)

Positiivisella pedagogiikalla tarkoitetaan pedagogista suuntausta, joka perustuu positiiviseen psykologiaan. Se perustuu käsitykseen lapsesta aktiivisena toimijana ja merkitysten

rakentajana, ja siinä korostetaan lasten osallisuuden, vahvuudet ja myönteiset tunteet. (Positiivinen Kasvatus 2021.) Positiiviseen pedagogiikkaan pohjautuva opetus ottaa huomioon jokaisen lapsen vahvuudet ja painottaa lämpimän ja turvallisen vuorovaikutuksen sekä myönteisten tunteiden merkitystä oppimisessa ja itsetunnon vahvistamisessa. Lasta kannustamalla ja antamalla mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin tuetaan lapsen myönteisen minäkuvan kehittymistä. (Kangas ym. 2021, 69.)

Valitsimme Vahvuusvariksen tarinat osaksi materiaalipakettia, sillä tarinat pohjautuvat positiiviseen pedagogiikkaan ja luontevahvuuksien tietoiseen opetteluun. Vahvuusvariksen tarinoissa luontevahvuuksilla tarkoitetaan rohkeutta, sinnikkyyttä, itsesääätelyä sekä ystävällisyyttä, joita voi harjoitella niitä käyttämällä. Tarinoissa keskitytään ainakin yhteen luontevahvuuteen tunnetaitoja samalla opetellen. Jokaisen tarinan jälkeen esitetään muutama pohdintakysymys aiheisiin liittyen, joihin lapsi voi halutessaan vastata tai keskustella niistä aikuisen kanssa. (Yle Areena 2021.) Ihmiselle syntyy myönteinen itsetuntemus, kun hän tutustuu omaan luonteeseensa ja ennen kaikkea sen vahvuuksiin. Kuten luvussa 2.1. mainittiin, itsetuntemus on lähtökohtana lapsen sosiaalisille taidoille. Myönteinen itsetuntemus jatkuu läpi elämän, joten sen syntyminen on tärkeää. Luontevahvuuksien tiedostaminen ja niiden löytäminen itsessä ovat edellytys luontevahvuuksien tietoiseen käyttöön. (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen, 2016, 31.)

Vahvuusvariksen materiaalit lisäävät materiaalipakettiimme myös mediakasvatuksen sekä teknologiaosaamisen näkökulman. Mediakasvatus on osa varhaiskasvatusta, jonka tavoitteena on lisätä lasten mediaosaamista sekä tukea yksilön kasvua, osallisuutta ja toimijuutta maailmassa, jossa informaation hankinnan, tuottamisen ja arvottamisen merkitys on korostunut (Opetushallitus 2021b). Vahvuusvariksen materiaalin valintaa voi perustella myös osallisuuden näkökulmasta, sillä jokaisen tarinan päätteeksi on kysymyksiä lasten pohdittavaksi, joita lapset voivat pohtia yhdessä kasvattajan kanssa ryhmässä. Lasten osallisuus on keskeinen varhaiskasvatusta ohjaava periaate sekä lainsäädännössä että varhaiskasvatuksen perusteissa, kuten myös niitä määrittelevässä arvopohjassa. Osallisuutena voidaan pitää lapsen mahdollisuutta vaikuttaa omaan elämäänsä sekä häntä ympäröivään maailmaan. Lasten osallisuuden edellytyksenä on lasten mahdollisuus jakaa kokemuksiaan, ajatuksiaan ja tunteitaan yhdessä aikuisten kanssa, jotka kuulevat lasta ja tulkitsevat tämän viestejä. (Vlasov ym. 2018, 58.)

5.4 Materiaali 3: Mun ja sun juttu!

Kolmantena materiaalina esittelemme Tiina Haapsalon, Laura Revon sekä kuvataiteilija Katri Kirkkopellon tekemän oppaan Mun ja sun Juttu!: Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä. Opas on suunnattu kasvattajille sekä vanhemmille. Repo

on väitellyt kasvatustieteen tohtoriksi lasten kiusaamisesta ja sen ehkäisemisestä ja Haapsalo on varhaiskasvatuskouluttaja, työnohjaaja sekä draamapedagogi. Mun ja sun juttu! - opas muodostaa PIKI-kuvakirjan kanssa tärkeän työkalun kasvatuksen ammattilaisille. Teemakokonaisuuksina avautuvat aukeamat tarjoavat monipuolisen ja toiminnallisen tavan käsitellä kiusaamisen ehkäisyyn liittyviä tekijöitä lasten vertaisryhmissä. Opas sisältää draamamaharjoituksia, kuvallisia tehtäviä ja leikkejä. (PIKI-toimintamalli 2021.)

Opas perustuu samojen tekijöiden luomaan PIKI-toimintamalliin, jonka avulla tunnistetaan ja ehkäistään kiusaamista niin kotona kuin varhaiskasvatuksen ryhmissä. Oppaan tavoitteena on vahvistaa lasten tunne- ja vuorovaikutustaitoja. Kiusaaminen voi vahingoittaa lapsen terveyttä ja turvallista kasvua, siksi sen ehkäiseminen on aloitettava riittävän varhain. Pienten lasten kiusaamisessa on kyse puutteista vuorovaikutus- ja itsesääätelytaidoissa ja tähän ajatukseen perustuu PIKI-toimintamalli. Nämä taidot ovat kuitenkin opittavissa olevia taitoja. (PIKI-toimintamalli 2021.) Itsesääätelykyvyn ansiosta ihminen kykenee toimimaan tilanteeseen sopivalla ja edellyttävällä tavalla. Myös tunteiden ja käyttäytymisen säätely ovat osa itsesäätelystä. Näiden taitojen kehittyminen merkitsee sitä, että lapsen riippuvuus ympäristötekijöistä vähenee ja hänen oma taitonsa analysoida tilanteita, muovata toimintatapoja ja käyttäytymistä sekä arvioida niitä vahvistuu. (Peitso & Närhi 2011.) Oman toiminnan säätely kehittyy vahvasti vuorovaikutuksessa aikuisten kanssa. Tunteiden säätely auttaa lasta hillitsemään tunteiden ilmaisun voimakkuutta. Hyvä tunteiden säätely mahdollistaa joustavan vuorovaikutuksen ympäristön kanssa. Tämän myötä lapsi kykenee palkitsevaan sosiaaliseen vuorovaikutukseen silloinkin, kun hänellä on hankalia tai voimakkaita tunteita. Silloin kun lapsella on erityisen vaikeita tunteita, hän tarvitsee paljon aikuisen tukea. Aikuisen tehtävä, niin kotona kuin varhaiskasvatuksessa, on auttaa lasta kestämään negatiiviset olo-tilat ja auttaa lapsi niiden läpi. (Haapsalo ym. 2016, 13.)

Valitsimme Mun ja sun juttu! -oppaan sen monipuolisuuden vuoksi. Oppaasta löytyy laaja kattaus erilaisia tehtäviä ja toiminnallisia osuuksia, joiden avulla voidaan vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Toisille lapsille kavereiden kanssa pärjääminen on luontevaan, kun taas toisilla on vaikeuksia vertaissuhteissaan. Usein ajatellaan, että lasten vertaissuhteet kehittyvät itsestään lasten leikkiessä keskenään. Alle kouluikäinen lapsi ei kuitenkaan pysty vielä selviytymään tästä tehtävästä yksin kehittymättömien vuorovaikutustaitojen ja tunteiden säätelytaitojen vuoksi. Koska vuorovaikutus- ja tunnetaidot ovat opittavissa, voidaan niiden kehitystä tukea jo varhaisessa vaiheessa. Keskeistä on yhteisöllisyyden, kuuluvuuden tunteen sekä osallisuuden vahvistaminen lapsen elinympäristössä. (Haapsalo ym. 2016, 6.)

Kaikille lapsille ryhmään liittyminen ei tapahdu itsestään. Tällöin on tärkeää aikuisen osallistuminen leikkeihin. Lapsi tarvitsee luottamuksen siihen, että aikuinen kantaa ryhmästä

vastuun ja tukee lapsen liittymistä ryhmään osallistumalla lasten leikkeihin. (Haapsalo ym. 2016, 28.) Leikin systemaattista havainnointia tarvitaan turvallisen ryhmän rakentamiseksi. Se mahdollistaa yhteistoiminnan lasten ja henkilöstön välillä, pääsyn lasten sosiaaliseen todellisuuteen, selvittää, millainen on ryhmän dynamiikka ja millaiset käyttäytymisen normit ryhmässä vallitsevat. Havainnoinnin lisäksi aikuinen voi tarjota lapsille tilaisuuksia harjoitella tärkeitä taitoja ohjaamalla ja osallistumalla itse leikkeihin. Leikkiin osallistuminen mahdollistaa sen monipuolisen rikastuttamisen sekä vahvistaa lasten osallisuuden kokemuksia. (Haapsalo ym. 2016, 48; Kangas ym. 2021, 66.)

Mun ja sun juttu! -oppaassa yhtenä teemana käsitellään myös empatiaa ja myötätuntoa kiusaamisen ehkäisemisessä. Lapsella on todettu olevan synnynnäisiä taipumuksia empatiaan sekä hyväntahtoiseen sosiaaliseen kanssakäymiseen. Osalla muita kiusaavista lapsista on kuitenkin todettu olevan heikko kyky asettua muiden asemaan sekä tuntee myötätuntoa muita kohtaan, vaikka muuten sosiaaliset taidot voivat olla hyvät. Nämä lapset saattavat käyttää henkistä, että fyysistä väkivaltaa harkitusti tarkoituksenaan saavuttaa omat tavoitteensa. Nämä lapset saatetaan leimata synnynnäisesti ilkeiksi ihmisiksi, mutta johdonmukaisella kodin ja varhaiskasvatuksen yhteistyöllä myös empatiataidot ja myötätunto ovat opittavissa olevia taitoja. (Haapsalo ym. 2016, 13.)

5.5 Materiaali 4: Värinautit

Värinautit on värikäs ja monipuolinen luokanopettajien Mona Paalasen ja Anni Pöyhösen luoma työryhmä, joka toimii aktiivisesti lastenkulttuurin ja taidekasvatuksen kentällä. Värinauttien nettisivuilta löytyy runsaasti pedagogista materiaalia, joka soveltuu eri ikäisille lapsille. Materiaalit sopivat käytettäväksi monipuolisesti erilaisiin paikkoihin lasten kanssa. Materiaalit ovat ilmaisia, helppokäyttöisiä, ja helposti saatavilla. Ne ovat myös osallistavia, leikkisiä ja monitaiteellisia, ja yhdistävät usein suomen kielen ja kuvataiteet. Työryhmän kehittämien pedagogisten materiaalien tavoitteena on luoda vuorovaikutustilanteita lapsen ja aikuisen välille, jossa lapsen oma käden jälki ja ääni tulevat esille. Vuorovaikutus ja osallisuus toimivat Värinautti-toiminnan lähtökohtana. (Värinautit 2021.)

Värinautti-materiaali päätyi materiaalipakettiimme, koska Värinautit tarjoavat paljon maksetonta materiaalia opinnäytetyömme teoriapohjaan liittyen. Materiaalit käsittelevät mm. ystävätaitoja, tunnetaitoja ja vuorovaikutuksellisia taitoja. Materiaaleissa yhdistyy Opetushallituksen (2018) varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa esitettyjä oppimisen alueita, kuten kielten rikas maailma, ilmaisun monet muodot, ja minä ja meidän yhteisömme.

Oppimisen alueiden lisäksi Värinautit-materiaaleissa korostetaan osallisuutta ja vuorovaikutusta, joiden tärkeyttä korostetaan myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa.

Lapsen tulee kokea ja tuntea, että hänen asiaansa kuullaan ja hän tulee ymmärretyksi päivittäisessä arjessa. Lapsen osallisuus on yhteisöllinen ilmiö, sillä se on kaikkien osapuolten kuuntelua ja kertomista, kohdatuksi tulemista ja vastavuoroista vuorovaikutusta. Vuorovaikutus on merkittävässä osassa osallisuuden pedagogiikkaa. Varhaiskasvatuksessa lasten osallisuus rakentuu lapsen ja henkilöstön sekä ryhmän ja yksilön välisessä vuorovaikutuksessa. (Kangas ym. 2021, 74-77.)

Värinautti-materiaali yhdistää kaveritaitojen oppimiseen myös suomen kielen opettamisen. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on vahvistaa lasten kielellisten taitojen ja valmiuksien kehittymistä. Kieli toimii lapselle sekä oppimisen kohteena että välineenä, jonka avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita, on vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lasten vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan, ovat merkittäviä. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tulee tukea kannustamalla lapsia kommunikoimaan toisten lasten sekä henkilöstön kanssa. (Opetushallitus 2018.)

Materiaali tuo työhömmme myös taiteellisen ilmaisun näkökulman. Opetushallituksen (2018) mukaan varhaiskasvatuksessa tulee tukea tavoitteellisesti lasten musiikillisen, kuvallisen sekä sanallisen ja kehollisen ilmaisun kehittymistä, sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin sekä kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle luonteenomaista on kokonaisvaltaisuus, sekä ilmaisun eri muotojen yhdistäminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuva, sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää maailmaa. Taiteellisen ilmaisun avulla lasten ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät lasten tutkiessa, ja luodessa merkityksiä erilaisia ilmaisun taitoja harjoittelemalla.

6 Yhteenveto ja pohdinta

6.1 Tuotoksen arviointi

Käytämme tuotoksen arvioinnissa itsearviointia, sekä palautteen keruuta varhaiskasvatuksen opettajilta. Lähetimme sähköisen tuotoksemme varhaiskasvattajille sähköpostilla, jossa pyysimme heitä arvioimaan tuotokseen valittujen materiaalien käytettävyyttä, ikätason sopivuutta sekä ulkoasun miellyttävyyttä. Kaikkien vastausten perusteella materiaalipaketin visuaalinen ilme oli miellyttävä sekä mielenkiintoa herättävä. Materiaalien esittelyistä sai kokonaiskuvan, mitä mikäkin materiaali pitää sisällään. Vastaajat korostivat erityisesti materiaalipaketin monipuolisuutta, sillä osa valitsemistamme materiaaleista ovat laajoja kokonaisuuksia, joista voi poimia itselleen sekä yksittäisiä mieluisia työkaluja että suurempia kokonaisuuksia käytettäväksi. Materiaalien valinnassa oli huomioitu niiden sopivuus kyseiselle ikätasolle. Osa vastanneista varhaiskasvattajista oli sitä mieltä, että materiaaleja olisi myös mahdollista soveltaa muille ikäryhmille.

Kaikki vastanneet olivat sitä mieltä, että voisivat hyödyntää materiaalipakettia omalla työpaikallaan. Vaikka materiaalipaketin monipuolisuus oli kasvattajien mielestä hyvä asia, joihinkin materiaaleihin perehtyminen voisi viedä aikaa niiden laajuuden takia. Tätä ei kuitenkaan pidetty ongelmallisena.

Materiaalipaketin visuaalisessa ilmeessä pystyimme mielestämme hyvin säilyttämään materiaalien alkuperäisen tunnelman hyödyntäen samoja värimaailmoja, mitä materiaalien tekijät olivat käyttäneet. Tästä syystä kuitenkin materiaalipaketin visuaalinen ilme ei ole yhteneväinen, mutta halusimme tuoda jokaisen materiaalin ainutlaatuisuuden näkyviin. Materiaalipaketti on kokonaisuudessaan houkutteleva ja kiinnostusta herättävä.

Valitsemissamme materiaaleissa olemme tyytyväisiä niiden helppokäyttöisyyteen sekä monipuolisuuteen. Olemme myös tyytyväisiä materiaalien saatavuuteen, sillä pidämme tärkeänä, että materiaalit ovat helposti saatavilla ja mahdollisimman edullisia, tai maksuttomia. Materiaalien käyttö ei vaadi kasvatustalon ammattitaitoa, vaan niitä voi hyödyntää niin opiskelijat kuin perheetkin. Materiaaleista löytyy myös varhaiskasvatuksen ammattilaisille soveltuvia työkaluja.

Pidimme tärkeänä lähtökohta sitä, että materiaalit on tuotettu luotettavan organisaation tai kasvatustalon ammattilaisten toimesta. Suuri osa laadukkaista materiaaleista olivat maksullisia sekä laajalti jo varhaiskasvattajien käytössä. Halusimme tuoda esille materiaaleja, jotka ovat vähemmän tunnettuja. Varhaiskasvattajien vastausten perusteella onnistuimme tässä tavoitteessa osittain, sillä osa materiaalipaketin materiaaleista ei ollut entuudestaan tuttuja varhaiskasvattajille.

6.2 Luotettavuus ja eettiset näkökulmat

Perehdyimme avoimen tieteen ja tutkimuksen (ATT) tavoitteisiin ja periaatteisiin ja tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ohjeisiin sekä LAB-ammattikorkeakoulun omaan opinnäytetyöohjeistukseen. Opinnäytetyön suunnittelussa sekä toteutuksessa noudatimme Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset -asiakirjaa. Opinnäytetyön eettisten suositusten tavoitteena on muun muassa edistää hyvää tieteellistä käytäntöä sekä ennalta ehkäistä tieteellistä epärehellisyyttä. (Arene ry 2020.)

Opinnäytetyön alkuvaiheessa sovitaan kaikkien osapuolten kanssa oikeudet, vastuut, velvollisuudet sekä aineistoa koskevat säilytys- ja käyttöoikeudet (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2020). Opinnäytetyöprosessin alussa allekirjoitettiin toimeksiantajan kanssa opinnäytetyön yhteistyösopimuksen, joka sisältää salassapitovelvollisuudet, opinnäytetyön julkisuuden sekä oikeudet. Sopimuksessa ilmenee myös kaikkien osapuolten vastuut opinnäytetyö prosessin aikana. Opinnäytetyötä tehdessä huomioimme, että siihen ei sisällytetä lain mukaan salassa pidettäviä tietoja. Näitä tietoja olisi olleet esimerkiksi henkilötiedot ja yhteistyösopimuksessa määritellyt liike- ja ammattisalaisuudet (Arene ry 2020).

Opinnäytetyömme lähteet perustuivat tarpeeksi uuteen sekä jo tutkittuun tietoon. Lähteitä pyrimme käyttämään laajasti ja monipuolisesti, jotta tietoperusta olisi kattavaa. (TENK 2012.) Muiden tutkijoiden töitä tai tutkimuksia käytettäessä, tulee niihin viitata asianmukaisesti. Asianmukaisella viittaamisella annetaan muiden tekemille töille merkitystä ja arvoa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2020.) Opinnäytetyössä huomioitiin muiden tekemät tutkimukset ja työt asianmukaisilla lähdeviitteillä. Opinnäytetyössä pyrittiin myös käyttämään primäärilähteitä. Tekijänoikeudet ja asianmukainen viittaaminen on huomioitu myös materiaalipaketin laadinnassa. Materiaalipaketissa ilmenee kuvien ja tekstin lähdeviitteet sekä lähdeluettelo.

Opinnäytetyö perustuu lasten sosiaalisten taitojen tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Pesosen (2020) mukaan varhaiskasvatuksen ammattietiikkaa määrittää ymmärrys lapsuuden arvosta. Kasvattajalla on velvollisuus turvata jokaista lasta kunnioittava toimintatapa, sekä tarjota lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen. Samalla kasvattajan tulee varmistaa kaikkien varhaiskasvatusten tehtävien toteutuminen, joita ovat lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistäminen. Kasvattajan tehtävänä on myös havainnoida ja huomioida lasta, sekä antaa lapselle mahdollisuus vaikuttaa tätä itseään koskeviin asioihin kehitystasoaan vastaavasti. Julkinen varhaiskasvatus toimii

ryhmäkasvatuksena, ja lapsella on oikeus päästä harjoittelemaan sosiaalisia taitoja hyvin toimivassa ja turvallisessa vertaisryhmässä kasvatushenkilöstön ohjaamana ja tukemana.

6.3 Yhteenveto

Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena oli koota LAB-ammattikorkeakoulun tuleville varhaiskasvatuksen sosionomeille materiaalipaketti, joka sisältää mahdollisimman laadukkaita materiaaleja lasten sosiaalisten taitojen tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Työn tarkoituksena oli kehittää tulevien opiskelijoiden valmiuksia, tietämystä ja osaamista lasten sosiaalisten taitojen kehittymisestä, sekä niiden tukemisesta. Opinnäytetyön idea perustui lasten sosiaalisten taitojen tukemiseen varhaiskasvatuksessa erilaisten toiminnallisten menetelmien keinoin. Materiaalipakettia voi hyödyntää opiskelijoiden lisäksi varhaiskasvatuksen ammattilaiset, vanhemmat sekä muut aiheesta kiinnostuneet, jotka lasten kanssa toimivat.

Lasten kaveritaidot, eli sosiaaliset taidot koostuvat tunnetaidoista, empatiataidoista, sekä vuorovaikutus- ja vertaissuhdetaidoista. Itsetuntemus toimii kaveritaitojen perustana. Kaveritaitoja voidaan opetella, ja niitä voidaan opettaa. Tähän vaaditaan aikuisen ohjaavaa ja opettavaa roolia. Sosiaalisia taitoja voidaan opettaa lapsille erilaisten menetelmien avulla, mutta niiden oppiminen tapahtuu kuitenkin kokonaisvaltaisesti arjessa lapsia ohjaten ja tukien. (Repo 2015, 127.) Sosiaaliset taidot toimivat pohjana rakentavalle vuorovaikutukselle, sekä myöhemmin vastuulliselle jäsenyydelle yhteiskunnassa. Niillä on myös merkittävä rooli kiusaamisen ehkäisyssä. (Vlasov ym. 2018, 60.)

Kasvattajan ja kasvattajatiimin rooli ovat keskeisessä asemassa sosiaalisten taitojen opettamisessa lapsille. Molempien toimintaa ohjaavat ne arvot, jotka on määritelty varhaiskasvatuslaissa sekä opetushallituksen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. (Vlasov ym. 2018, 45.) Pedagogisen toiminnan suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin varhaiskasvatuksessa tulee perustua kasvattajatiimin tekemään suunnitelmaan, jossa tiimin tulee ottaa huomioon lasten kasvun ja kehityksen koko ympäristö ja vuorovaikutus, lasten vahvuudet ja tuen tarpeet, sekä heidän kiinnostuksen kohteensa. Toiminnan toteuttamisessa korostuu tiimin toimivuus, sitoutuminen sopimukseen sekä lasten yksilölliset ominaisuudet huomioiva vuorovaikutus. (Koivunen & Lehtinen 2015, 97.)

Opinnäytetyön materiaalipakettia varten tehtiin kartoitus jo olemassa olevista kaveritaitoihin liittyvistä materiaaleista hyödyntämällä mm. varhaiskasvatuksen kentällä toimivia ammattilaisia. Materiaalien valintaa perusteli teoreettinen viitekehys lasten itsetuntemuksesta, tunnetaidoista, empatiataidoista sekä vuorovaikutus- ja vertaissuhdetaidoista. Materiaalipaketti luotiin itse hyödyntäen sähköistä graafisen suunnittelun alustaa. Tuotos

arvioitiin itsearviointina sekä kysymällä palautetta tuotoksesta varhaiskasvatuksen ammattilaisilta. Palautteen mukaan tuotos oli visuaalisesti miellyttävä ja monipuolinen, ja siitä olisi mahdollista hyödyntää sekä yksittäisiä materiaaleja että suurempia kokonaisuuksia. Suurempien kokonaisuuksien käyttöönotto vaatisi kuitenkin aikaa niiden laajuuden takia. Itsearviointin perusteella olimme tyytyväisiä materiaalipaketin monipuolisuuteen sekä helppokäyttöisyyteen.

Lähteet

- Arene ry. 2020. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Viitattu 27.10.2021. Saatavissa <http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTI-KORKEAKOULUJEN%20OPINNÄYTETÖIDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf? t=1578480382>
- Avoimen tieteen laitos 2014. Avoimen tieteen ja tutkimuksen käsikirja. Viitattu 27.10.2021. Saatavissa <https://avointiede.fi/sites/default/files/2019-12/avointiede-kasikirja.pdf>
- Canva. 2021. Viitattu 14.9.2021. Saatavissa https://www.canva.com/fi_fi/
- Haapsalo, T., Kirkkopelto, K. & Repo, L. 2016. Mun ja sun juttu! Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä. Helsinki: Pramedia.
- Hujala, E. & Turja, L. 2017. Varhaiskasvatuksen käsikirja. 4. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Juusola, M. 2018. Hyvä minä! Tutkimusretki itsetuntoon. Helsinki: Elli early learning.
- Kanga, J., Lastikka, A. & Karlsson, L. 2021. Voimauttava varhaiskasvatus. Leikkivä, osallinen ja hyvinvoiva lapsi. 1. painos. Keuruu: Otava.
- Kasvuntaika. 2021. Lasten empatiataidot – miten lasten empatiataitoja voi vahvistaa? Viitattu 28.10.2021. Saatavissa <https://kasvuntaika.fi/blog/2021/04/17/lapsen-empatiataidot/>
- Kiviluote, J. 2019. Tunteet ja käyttäytyminen hallintaan varhaiskasvatuksessa. Tunnetaitojen opettaminen Aggression portaat –opetusohjelman avulla. Varhaiskasvattajan käsikirja. Turku: JK-Kustannus ja koulutus Oy.
- Koivunen, P. & Lehtinen, T. 2015. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Jyväskylä: PS-kustannus.
- LAB-ammattikorkeakoulu. 2021. Opinto-opas. Sosionomi (AMK) 21S, päivätoteutus, Lahti, Varhaiskasvatus. Viitattu 5.11.2021. Saatavissa <https://opinto-opas.lab.fi/fi/68177/fi/68143/SOS21SLTI/662/year/2021>
- Laaksonen, V. & Repo, L. 2017. Kaveritaitoja. Tietoa ja harjoituksia toimivan ryhmän rakentamiseen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Folkhälsan.
- Lautamo, T. & Laaksonen, V. 2019. Ralla. Leikki- ja kaveritaitojen havainnointimenetelmät. 3. painos. Helsinki: Ralla Oy.

Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2021. Toisen kunnioittaminen. Tunne- ja vuorovaikutustaidot. Viitattu 28.10.2021. Saatavissa <https://www.mll.fi/tehtavat/toisen-kunnioittaminen-empatiataidot/#kerro-osallistujille>

Marjanen, P., Marttila, M. & Varsa M. 2013. Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä: PS-kustannus.

Neuvokas perhe. 2019. Minä osaan ja onnistun-kirja. Lapsen itsetuntoa vahvistava täytettävä kirja; jokainen on hyvä juuri sellaisena kuin on! Viitattu 22.10.2021. Saatavissa <https://neuvokasperhe.fi/artikkeli/mina-osaan-ja-onnistun-kirja/>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2020. Hyvä tieteellinen käytäntö. Viitattu 22.11.2021. Saatavissa <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>

Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Helsinki: PunaMusta Oy. Viitattu 20.9.2021. Saatavissa https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Opetushallitus. 2021a. Kaveritaidot ovat harjoiteltavia taitoja. Viitattu 15.9.2021. Saatavissa <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kaveritaidot-ovat-harjoiteltavia-taitoja>

Opetushallitus. 2021b. Mediakasvatus. Viitattu 30.10.2021. Saatavissa <https://www.oph.fi/fi/mediakasvatus>

Oulun Ammattikorkeakoulu. 2018. Oulun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön julkaisut. ePooki 45/2018. Viitattu 30.10.2021. Saatavissa <http://www.oamk.fi/epooki/2018/toiminnallinen-opinnaytetyo/>

Peitso, S. & Närhi, V. 2011. Päivähoitohenkilökunnan ohjaaminen tukitoimien suunnittelussa. Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Teoksessa T. Aro & M-L. Laakso. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti.

Pesonen, J. 2020. Varhaiskasvatuksen opettajan ammattieettiset ohjeet. Varhaiskasvatuksen opettajien liitto. Viitattu 22.11.2021. Saatavissa https://www.vol.fi/uploads/2020/09/6a555d2b-ammattieettiset-ohjeet_1.painos_low.pdf

PIKI-toimintamalli. 2021. Tervetuloa Pikin nettisivuille! Viitattu 2.11.2021. Saatavissa <http://www.pikitoimintamalli.fi/>

Positiivinen kasvatus. 2021. Positiivinen kasvatus pähkinänkuoressa. Viitattu 30.10.2021. Saatavissa <https://positiivinenkasvatus.fi/positiivinen-kasvatus-pahkinan-kuoressa/>

Ranta, S. 2021. Onko tiimityön toimivuus edellytys laadukkaalle varhaiskasvatukselle. Tiimityön merkitys varhaiskasvatuksessa. Tutkittua varhaiskasvatuksesta. Viitattu 5.10.2021.

Saatavissa <https://tutkittuavarhaiskasvatuksesta.com/2021/08/27/onko-tiimityon-toimivuus-edellytys-laadukkaalle-varhaiskasvatukselle-tiimityon-merkitys-varhaiskasvatuksessa/>

Saarikivi, K. & Martikainen, S. 2016. Empatia, vuorovaikutustaidot ja digitaalinen maailma. Yle. Viitattu 28.10.2021. Saatavissa <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2016/12/07/empatia-vuorovaikutustaidot-ja-digitaalinen-maailma>

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle, Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72.

Suomen mielenterveys ry. 2021. Tutustu itseesi. Viitattu 15.9.2021. Saatavissa <https://mieli.fi/vahvista-mielenterveystasi/itsetuntemus-ja-itsetunto/tutustu-itseesi/>

Sydänliitto. 2021. Sydänliiton Neuvokas Perhe valittiin EU komission parhaiden käytänteiden joukkoon. Viitattu 2.11.2021. Saatavissa <https://sydan.fi/uutinen/sydanliiton-neuvokas-perhe-valittiin-eu-komission-parhaiden-kaytanteiden-joukkoon/>

Tunnetaitoja lapselle. 2021. Huomaa lapsen ja nuoren luontevahvuudet! Viitattu 10.11.2021. Saatavissa <https://www.tunnetaitojalapselle.fi/huomaahyvaetusivu.html>

Tutkimus eettinen neuvottelukunta 2012. HTK-ohje. Viitattu 27.10.2021. Saatavissa https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Trogen, T. 2020. Positiivinen kasvatus. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Varhaiskasvatuslaki. 540/2018. Saatavissa <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540#Pidm45237816312544>

Väriinstit. 2021. Tekijät. Viitattu 14.11.2021. Saatavissa <https://www.varinstit.fi/tekijat/>

Webster-Stratton, C. 2011. Kuinka edistää lasten sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja. Espoo: Oriental xPress Oy.

Yle. 2021. Pikku Kakkonen. Vahvuusvariksen tarinat. Viitattu 10.11.2021. Saatavissa <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2021/04/08/vahvuusvariksen-tarinat>

Yle Areena. 2021. Areena Audio. Vahvuusvariksen tarinat. Viitattu 30.10.2021. Saatavissa <https://areena.yle.fi/audio/1-50800984>

Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö. 2021. Tunnetaidot. Viitattu 16.9.2021. Saatavissa <https://www.yths.fi/terveystieto/mielenterveys/tunnetaidot/>

Liitteet

Liite 1. Kaveritaidot haltuun! Materiaalipaketti 3-5 –vuotiaiden lasten sosiaalisten taitojen tukemiseen varhaiskasvatuksessa

Hanna Lindlöf & Jutta Asikainen

KAVERITAIIDOT HALTUUN!

Materiaalipaketti 3-5 -vuotiaiden
lasten sosiaalisten taitojen
tukemiseen varhaiskasvatuksessa

TÄMÄ MATERIAALIPAKETTI SISÄLTÄÄ

Johdanto
(s. 2)

Neuvokas Perhe: Minä osaan ja
onnistun
(s. 3-4)

Vahvuusvariksen tarinat
(s. 5)

Mun ja sun juttu!
Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen
kiusaamisen ehkäisyssä
(s. 6-7)

Värinautit
(s. 8)

JOHDANTO

Tämän materiaalipaketin tarkoituksena on tarjota menetelmiä 3-5 -vuotiaiden lasten kaveritaitojen tukemiseksi.

Materiaalipaketissa esitellään neljä erilaista materiaalia, joita voivat hyödyntää niin varhaiskasvatuksen ammattilaiset, opiskelijat kuin muutkin lasten kanssa toimivat.

Monipuoliset ja helppokäyttöiset materiaalit koostuvat tunne- ja kaveritaitojen opettelemisesta, luonteen vahvuuksien tunnistamisesta sekä itsetunnon vahvistamisesta.

Materiaaleja käytettäessä aikuisen tulee huomioida lapsen/lapsiryhmän kiinnostuksen kohteet, kehitystason sekä tuen tarpeet. Materiaaleja voi käsitellä erillisinä kokonaisuuksina aina silloin, kun kyseinen aihe on lapselle tai lapsiryhmälle ajankohtainen. Materiaaleista voi tarpeen mukaan soveltaa aiheita myös yksitellen.

Muistathan, että lasten sosiaalisia taitoja tulee tukea kokonaisvaltaisesti lapsen arjessa mukana eläen.

Materiaalit ovat saatavissa internetistä sekä kirjastosta.

minä

osaan ja onnistun

**LAPSEN ITSETUNTOA VAHVISTAVA
TÄYTETTÄVÄ KIRJA; JOKAINEN ON HYVÄ
JUURI SELLAISENA KUIN ON!**

Minä osaan ja onnistun on Neuvokkaan perheen kirja 4-10 v. lapselle ja vanhemmalle. Kirjan tarkoitus on vahvistaa lapsen itsetuntoa ja myönteistä minäkuvausta: Kiinnittää huomiota lapsen osaamiseen, onnistumiseen ja perheen arjessa tapahtuviin hyviin asioihin.

Kirjan tavoite on saada perheet pysähtymään hyvien asioiden äärelle, kuulemaan lasta ja yhdessä pohtimaan sitä mikä on tärkeää juuri nyt. Arjessa olevat hyvät asiat ovat usein itsestään selvyiksi ja jäävät sanomatta. Tämä kirja herättää pohtimaan ja antamaan sanat arjen hyville asioille, myönteiselle ja kannustavalle puheelle.

Kirja maksaa kolme euroa ja sen voi tilata osoitteesta:

<https://www.sydanakauppa.fi/Neuvokas-perhe-Minae-osaan-ja-onnistun>

Kirja on täytettävä kirja, johon vastataan yhdessä kirjoittamalla tai piirtämällä. Kirjan teemat liittyvät ystäviin, kotiin ja perheeseen, itse oppijana ja ilonaiheisiin arjessa.

VAHVUUSVARIKSEN TARINAT

Vahvuusvariksen tarinoissa Varis ystävineen harrastaa, hassuttelee, opettelee olemaan linnuksi ja huomaamaan hyvää. Vahvuusvariksen tarinat pohjautuvat positiiviseen pedagogiikkaan ja tavoitteena on luontevahvuuksien tietoinen opettelu.

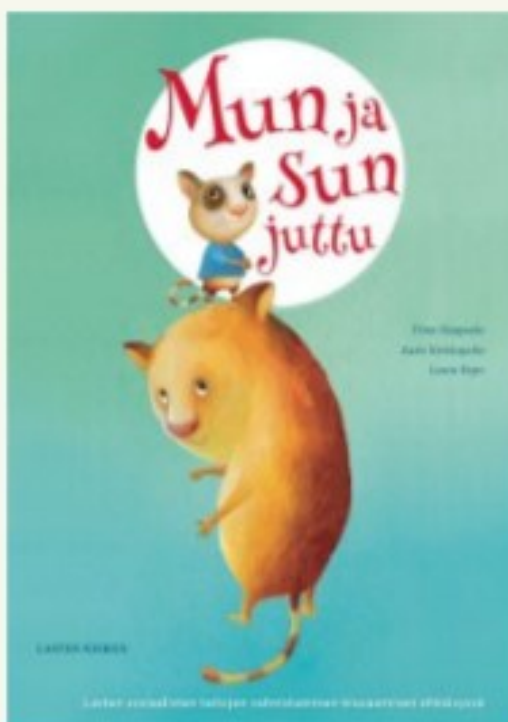
Materiaalit saatavissa:
<https://areena.yle.fi/audio/1-50800984>

Vahvuusvariksen jokaisessa tarinassa keskitytään ainakin yhteen luontevahvuuteen ja samalla opitaan tunnetaitoja. Varis on yritteliäs, mutta erehtyväinen, linnuksi aika inhimillinen. Sen ystävillä on kullakin omat omalaatuiset piirteensä. Yhdessä linnut tukevat toisiaan erilaisissa koettelemuksissa. Vahvuusvariksen jokaisen tarinan jälkeen esitetään muutama pohdintakysymys tarinan aiheisiin liittyen. Lapsi voi halutessaan vastata niihin itsenäisesti tai keskustella niistä aikuisen kanssa.

MUN JA SUN JUTTU! LASTEN SOSIAALISTEN TAITOJEN VAHVISTAMINEN KIUSAAMISEN EHKÄISYSSÄ

Miten tukea lasten vuorovaikutustaitojen kehittymistä ja tunnetaitojen hallintaa? Mitkä ovat hyvät toimintamallit ennaltaehkäistä ja havainnoida kiusaamista sekä puuttua siihen? Miten toimia vanhempien kanssa, jos heidän lastaan kiusataan tai lapsi kiusaa muita?

Opas muodostaa kokonaisuuden yhdessä kuvakirjan kanssa. Oppaan teemoittain avautuvat aukeamat tarjoavat monipuolisen ja toiminnallisen tavan käsitellä kiusaamisen ehkäisyyn liittyviä tekijöitä lasten vertaisryhmässä. Tavoitteena on vahvistaa erityisesti lasten tunne- ja vuorovaikutustaitoja. Opas sisältää draamaharjoituksia, kuvallisia tehtäviä ja leikkejä.

Oppaan teemakokonaisuuksia:

- Uuden edessä
- Tunne lapsi
- Paikka ryhmässä
- Kun ei pääse mukaan
- Kiukuttaa!
- Surulle tilaa
- Saa lohduttaa
- Yhteinen leikki
- Miksi lapsi kiusaa
- Kiusattuna
- Apua kiusatulle
- Ratkaistaan riita yhdessä
- Yksinkin voi leikkiä
- Yhteiset pelisäännöt
- Apua kiusaajalle
- Lupa olla kiusaamatta

Oppaasta löytyy sekä kasvattajille että kotiväelle suunnatut tietotekstit, jotka avaavat teemoja syvällisemmin.

VÄRINAUTIT

Värinauttien nettisivut ovat täynnä pedagogista materiaalia, joka soveltuu eri ikäisille lapsille, nuorille ja miksei aikuisillekin. Värinauttien materiaali sopii kotiin, kouluun, kerhoihin ja leireille.

Materiaalien tavoitteena on luoda vuorovaikutustilanteita lapsen ja aikuisen välille, jossa lapsen oma käden jälki ja ääni tulevat esille. Vuorovaikutus ja osallisuus toimivat Värinauttien materiaalien lähtökohtana.

Värinauttien materiaalit ovat ilmaisia, osallistavia, leikkisiä ja monitaiteellisia. Nettisivuilta löytyy myös eriyttävää sekä selkokielistä materiaalia monenikäiselle.

KAVERITAITOT

Ole reilu ja ystävällinen.

Arvosta sitä, että olette erilaisia.

Ole läsnä ja avuksi.

Lohduta kaveria tarpeen mukaan.

Kokeile yhdessä uutta.

Keskustele kohteliaasti ja kunnioittaen.

Kehu ja kannusta kaveria.

Mene puolitiehen vastaan.

Kerro, että välität.

Hyvän ystävän taidot

Pistä ja lojota, milloin on hyvä ystävä.

☐	_____
☐	_____
☐	_____
☐	_____
☐	_____
☐	_____

Materiaaleihin pääset täältä: <https://www.varinautit.fi/tunnetaidot/#kaveritaito>

**KIITOS KUN OLIT
MUKANA
HARJOITTELEMASSA
KAVERITAITOJA!**

LÄHTEET

Neuvokasperhe. 2021. Minä osaan ja onnistun - kirja. Lapsen itsetuntoa vahvistava täytettävä kirja; Jokainen on hyvä juuri sellaisena kuin on! Saatavissa <https://neuvokasperhe.fi/artikkeli/mina-osaan-ja-onnistun-kirja/>

PIKI-toimintamalli. 2016. Opas. Mun ja sun juttu! Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä. Saatavissa <http://www.pikitoimintamalli.fi/opas/>

Värinautit. 2021. Värinautit. Saatavissa <https://www.varinautit.fi/>

Yle Areena. 2021. Areena Audio. Vahvuusvariksen tarinat. Saatavissa <https://areena.yle.fi/audio/1-50800984>